

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ ТА КРЕДИТ

Н.Л. Корженівська*, Л.А. Кушнір**

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Сучасні комерційні банки є розвиненими фінансово-кредитними установами, які орієнтуються на міжнародні стандарти й практику діяльності провідних банківських установ світу. В умовах зростаючої конкуренції банки повинні швидко реагувати на потреби клієнтів і залучати нових потенційних клієнтів.

Ринкові перетворення в аграрній сфері України супроводжуються зміною форм власності підприємств агропромислового комплексу, перебудовою системи організації їхньої виробничої діяльності й запровадженням нових джерел фінансування. Проте й досі залишається болючим питання пошуку кредитних ресурсів для малого й середнього підприємства аграрної сфери.

Як відомо, фінансовий капітал концентрується переважно у великих банках, які перетворюються у фінансових монополістів, спрямовуючи грошові потоки у найприбутковіші сфери виробництва, регіони, які мають сировину і дешеву робочу силу, заради одержання високих прибутків.

Одним із джерел фінансування сільським господарством власних поточних і капітальних витрат можуть бути бюджетні кошти, але отримати їх для багатьох підприємств досить складно. З бюджету фінансується, в основному, реалізація великих державних програм щодо племінного господарства, науково-селекційна робота тощо. Більшість підприємств аграрної сфери змушені сподіватись на пільговий режим оподаткування сільського господарства і можливість отримати державну компенсацію власних витрат у вигляді компенсацій за користування банківським кредитом, можливі втрати врожаю від стихійного лиха. Протягом 2005 року постала така нова проблема для птахівництва України та й усього світу, як пташиний грип. Поки прораховані збитки у цій галузі не знайшли конкретного відгуку ні з боку банківських установ, ні з боку держави.

© Корженівська Н.Л., Кушнір Л.А., 2006

* доцент кафедри менеджменту, фінансів та кредиту Хмельницького університету управління та права, кандидат економічних наук, доцент

** доцент кафедри бухгалтерського обліку Подільської державної аграрно-технічної академії, кандидат економічних наук, доцент

Останнім часом з огляду на фізичний та моральний знос сільськогосподарської техніки, поширилася практика сезонної оренди техніки або залучення сторонніх організацій для проведення сільськогосподарських робіт. Розрахунки за такі послуги та погашення товарних кредитів сільськогосподарські підприємства часто здійснюють за допомогою бартерних операцій із застосуванням завищених коефіцієнтів обміну. При цьому схеми товарного кредитування стають економічно недоцільними.

Аналіз товарного кредитування за останні роки показав, що його питома вага має тенденцію до зменшення переважно внаслідок збільшення обсягів банківського кредиту. Значна частка короткострокових кредитів, наданих банками агропромисловим підприємствам, призначена для придбання паливно-мастильних матеріалів (36 %), мінеральних добрив (19 %) ¹.

Слід відмітити, що динаміка кредитної ставки за 2005 рік досить позитивна — вона зменшилася на кілька процентних пунктів, проте досі ще перебуває на високому — близько 23 % — рівні. З економічної точки зору висока кредитна ставка формується за рахунок орієнтації банкірів на можливу зміну курсу національної валюти. Тому реальний потенціал зменшення кредитної ставки полягає, перш за все, у мінімізації ризиків. Зокрема така позиція є актуальною саме для сільськогосподарських підприємств, виробництво продукції яких є найбільш ризикованим з огляду на специфіку галузі.

За даними Національного банку України, кредитний портфель у частині кредитів, наданих сільськогосподарським, мисливським та лісгосподарським підприємствам у 2005 році зріс на 67,2 % і досяг рівня 4745 млн. грн. ².

Протягом 2005 року кількість комерційних банків, що брали участь у кредитуванні агропромислового комплексу, збільшилася до 193, проти 125 у 2004 році. За інформацією Кабінету Міністрів України, більш як половину кредитних ресурсів надали банки “Аваль”, “Промінвестбанк”, “Приватбанк”. У минулому році кредитування дрібних товаровиробників збільшилося в 5,3 рази, проте частка кредитів, наданих фермерським господарствам, у загальному кредитуванні АПК становила лише 7 %. Загальна кількість підприємств-позичальників в аграрній сфері зросла порівняно з попереднім роком у 2,4 рази і перевищила 12,5 тис.

Якщо проаналізувати галузевий кредитний портфель аграрної сфери, то можемо спостерігати, що банки значну перевагу надають рослинницьким галузям. Звичайно, швидкий оборот капіталу, більш ліквідний предмет застави (зерно, інша продукція рослинництва) в порівнянні з тваринництвом. Отже, повернення кредиту в сільському господарстві забезпечується предметом застави, яким можуть бути крім майбутнього врожаю і основні засоби. Проте основні засоби як предмет застави не привабливі для банків через їхню невисоку ліквідність і, як вже зазначалось, мають значну фізичну і моральну зношеність на сільськогосподарських підприємствах України, рівень якої становить 75-80 відсотків. Крім того, вилучення існуючої техніки, особливо під час весняно-польових робіт та при збиранні врожаю унеможливить виконання сільськогосподарських робіт.

При кредитуванні АПК до традиційних ризиків додається чинник заниження ціни на сільськогосподарську продукцію. У неврожайні роки її просто немає, а при гарних врожаях низькі ціни не дають можливості компенсувати селянам витрати на паливо, добриво, техніку і повернути кредити банкам. Тому вкрай потрібно встановити тверді ціни держзакупівель, які б давали змогу компенсувати витрати і забезпечувати розвиток села.

Постає питання про альтернативні варіанти предмету застави для отримання банківських кредитів у аграрній сфері. Таким предметом може слугувати земля.

¹ АПК-інформ — 18.02.2005. — С. 2.

² Бюлетень Національного банку України. — 2005. — № 7. — С. 99.

Питання земельних відносин в Україні не нове, проте прийняття закону про ринок землі та скасування мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення дозволить сформувати цей ринок, врегулювати порядок продажу земельних ділянок, підготувати умови, необхідні для створення великих конкурентно- і платоспроможних підприємств. Як предмет застави можна буде розглядати, приміром, права оренди земельних ділянок.

У перспективі реформування села можна почати з прямого продажу землі, а з надання права передавати її в заставу за кредитами банків, які зможуть її продавати у випадку неповернення кредитів іншим сільгоспвиробникам. Це різко посилить грошовий потік у село. Доцільно було б поширити механізм компенсації відсоткових ставок за кредитами сільгоспвиробників і на кредити в інноваційно-інвестиційну сферу держави. Така система компенсації задекларована, але допоки не діє³.

Особливої уваги заслуговує питання щодо регулювання земельних відносин, пов'язаних із функціонуванням ринку землі. Так, потрібно розробити ефективний механізм використання іпотеки землі. Закон України "Про іпотеку"⁴ визначає іпотеку як заставу нерухомого майна, яким виступає земля у сільському господарстві. Заставлена земля залишається в користуванні заставодавця, а заставаутримувач у разі невиконання зобов'язання боржником має право на задоволення своєї вимоги за рахунок цього заставленого майна, яким і є земельні ділянки. Пропонуємо банкам звернути увагу на надання послуг щодо застави землі у випадку, коли ці банки є спеціалізованими. Проте відсутні правові процедури з питань відчуження заставлених земельних ділянок, які переходять у власність заставаутримувача.

Практикою останніх років доведено, що короткострокового кредиту вистачає лише для виконання сільськогосподарських робіт технологічного циклу: підготовки ґрунту для посіву й сівби. Коштів на інші види робіт не вистачає, і товаровиробники змушені шукати інші джерела поповнення ресурсів, налагоджувати стосунки з внутрішніми інвесторами, які також, як і банки, зважають на високу ризиковість сільського господарства.

Динаміка банківського кредитування сільського господарства показує, що збільшується портфель довгострокових кредитів. Такі види кредитів надаються банками для оновлення основних фондів підприємств, створення нових виробництв, формування основного стада у тваринництві і птахівництві, освоєння сучасних технологій. Питома вага довгострокових кредитів сягає 19 % у загальній сумі кредитів, наданих підприємствам аграрної сфери, з них 5 % призначені для купівлі сільськогосподарської техніки. Комерційні банки розгортають програми довгострокового кредитування, призначеного для оновлення основних фондів сільськогосподарських підприємств із використанням власних ресурсів і ресурсів іноземних фінансово-кредитних установ.

Так, АБ "Аваль" у співпраці з установою "Банк Гезельшафт Берлін" та експортним кредитним агентством "Гермес" розглядає і впроваджує програму довгострокового кредитування для купівлі сільськогосподарської техніки виробництва Німеччини. При цьому покупець сплачує біля 15% вартості техніки при укладанні угоди, а для сплати решти суми банк надає кредит на строк до 3 років. Предметом застави виступає техніка, що купується. При такому кредиті необхідним є врахування зносу техніки протягом років експлуатації, особливо це потрібно враховувати за умов неспроможності підприємства повернути всю суму кредиту.

Значну, але недостатню роль у розв'язанні проблем кредитування аграрної сфери виконують кредитні лінії, започатковані деякими міжнародними фінансовими організаціями та НБУ. На українському ринку серйозно кредитують малий і середній бізнес Європейський банк реконструкції та розвитку, Світовий банк, Німецький банк реконструкції (KfW). Привабливість цих кредитів

³ Матвієнко І.В. Банківське інвестиційне кредитування // Фінанси України. — 2005. — № 12. — С. 132.

⁴ Про іпотеку: Закон України від 05.06.2005 р. // ОВУ. — 2003. — № 28. — Ст. 1362.

в умовах інфляції зменшується, оскільки позику надають та повертають у вільно конвертованій валюті, а підприємець, який працює на внутрішній ринок, отримує прибуток у гривнях. Ризик втрат на різниці курсу на дату отримання становить валютний ризик, який у всіх проектах залишається за малим підприємством.

Недоліком програм кредитування по лініях міжнародних фінансових організацій є те, що клієнтам пропонується один вид продукту, відсутній гнучкий підхід до потреб потенційних клієнтів — малих підприємств⁵.

Дедалі більше вітчизняних банкірів починають працювати за новими правилами, що дає можливість давати кредит на підставі серйозного фінансового аналізу замість вимог забезпечення (застави), що дотепер лишається важкоздоланною перешкодою для отримання банківського кредиту сільськогосподарськими підприємствами.

Але, з іншого боку, залишається досить низьким рівень кваліфікації персоналу управління і фінансів на самих сільськогосподарських підприємствах, їхньої документації.

Є кілька шляхів розв'язання цієї проблеми. Перший — навчити підприємця професійному бізнес-плануванню. Це, на нашу думку, повинні виконувати агенції з підтримки малого й середнього бізнесу. Другий шлях — коли сам банк буде зацікавлений кредитувати вигідний проект і доведе бізнес-план сільгоспідприємства до необхідного рівня за допомогою своїх аналітиків, консультантів, експертів.

Надання банківських послуг малим і середнім підприємствам є прибутковим видом бізнесу й за правильного управління ризиками кредитування малих підприємств є дохідним бізнесом.

Перспектива стимулювання залучення кредитних ресурсів у аграрну сферу малого бізнесу залежить також від розв'язання таких проблем:

- спрямування частини бюджетних коштів на компенсацію банкам недоотриманих доходів при здійсненні кредитування сільського господарства на пільгових умовах;

- виділення державних гарантій уряду України за позиками і кредитами, наданими вітчизняними й іноземними кредитно-фінансовими організаціями у аграрну сферу.

Сприятливі умови для активного кредитування агропромислових позичальників створюються економічним зростанням, що спостерігається в сільському господарстві та пов'язаних з ним галузях переробної промисловості, наявністю у банків значних обсягів вільних кредитних ресурсів. Подальше розширення кредитних відносин залежить ще й від вирішення низки питань законодавчого характеру, спрямованих перш за все на захист інтересів кредитора. Чинне нормативно-законодавче забезпечення в основному спрямоване на захист позичальників, які можуть узяти кредит і з різних причин не виконати своїх зобов'язань перед банками. Банки практично позбавлені механізму впливу на таких позичальників, і тому є потреба у створенні такого законодавчого поля, яке б позбавило позичальника змоги на законних підставах уникнути погашення своїх зобов'язань перед банками. Розширення кредитних відносин прямо пов'язане із системою оподаткування банку. Звільнення банків від оподаткування прибутку в частині, яка спрямована на нарощування капіталу, сприятиме розширенню кредитних відносин.

Однією із специфічних ознак банківського бізнесу є наявність банківського капіталу винятково у грошовій формі, що робить його незахищеним від фінансових криз. Предмет застави в аграрній сфері, як ми відмічали, це врожай, основні засоби. Отже для реалізації такого предмету застави банку необхідно перетворити його на грошові кошти, що вимагає додаткових витрат як матеріальних і фінансових, так і часу.

⁵ Бедринець М.Д. Кредитні спілки в системі фінансового забезпечення діяльності малого бізнесу // Фінанси України. — 2001. — № 7. — С. 152.

Протягом останніх років органи державної влади розробляють і впроваджують законодавчі і нормативні акти, спрямовані на захист кредиторів. Велике значення для банківської системи має Закон України “Про банки і банківську діяльність”⁶, яким врегульовано деякі особливості проведення банківських операцій та передбачено захист прав банків-кредиторів шляхом впровадження механізму примусового стягнення коштів з рахунків боржників. Проте неузгодженим залишається питання законодавчого врегулювання ринку застави.

Згідно Закону України “Про державну підтримку сільського господарства України”⁷ р. IV п. 13 “режим кредитної субсидії полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання короткострокових та середньострокових кредитів, наданих банками в національній валюті”. Пп. 13.3.1. визначає, що “розмір кредитної субсидії надається до 50 відсотків від розміру процента, нарахованого на основну суму кредиту, але не вище 50 відсотків від розміру середньозваженого процента за кредитами банків у національній валюті, повністю забезпечених заставою, який фактично склався в Україні станом на 1 лютого поточного бюджетного року, та наданих: а) для короткострокових кредитів — строком до 12 календарних місяців; б) для середньострокових кредитів — строком до 36 календарних місяців”.

Для покращення кредитування аграрної сфери банківськими установами слід застосовувати механізм регулювання банківської діяльності з боку НБУ, що сприятиме зменшенню частки ризику в ціні кредиту, а отже, зниженню його вартості, відновленню довіри до держави в особі НБУ.

З боку держави пропонуємо розвивати кредитну кооперацію, функціонування якої регулюється Цивільним кодексом, законодавчими і нормативно-правовими актами країни, статутом кооперативу. Кредитний кооператив є фактором економічного розвитку аграрної сфери та інструментом державного регулювання фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою менеджменту, фінансів та кредиту
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 8 від 25 квітня 2006 року)*

⁶ Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. // ОВУ. — 2001. — № 1-2. — Ст. 1.

⁷ Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. // ОВУ. — 2004. — № 30. — Ст. 1987.